

Jane Austenová

Rozum
a cit

Přeložila Kateřina Hilská

ROZUM A CIT

Jane Austenová

ROZUM A CIT

slovaart

Translation © Kateřina Hilská, 2018
Czech edition © Nakladatelství Slovart, s. r. o., Praha, 2018
All rights reserved

Věnováno památce Evy Kondrysové

Kapitola 1

Rodina Dashwoodových žila v Sussexu už dlouho. Pyšnila se rozlehlým panstvím a sídlo Norland Park uprostřed těchto pozemků obývala po mnoho generací tak úctyhodně, že si vysloužila všeobecně pochvalné mínění celého okolí. Zesnulý majitel panství byl svobodný muž, který se dožil pokročilého věku a jemuž byla po léta stálou společnicí a hospodyní jeho sestra. Zemřela však o deset let dříve než on a to způsobilo u něj doma podstatnou změnu. Pan Dashwood někoho potřeboval, a pozval tedy k sobě rodinu synovce Henryho, právoplatného dědice norlandského panství, jemuž je také hodlal odkázat. Ve společnosti synovce, jeho manželky a jejich dětí trávil starý pán sklonek svého života vcelku příjemně. Jeho náklonnost vůči nim s přibývajícím časem jen rostla. Manželé Dashwoodovi pozorně plnili jeho přání, a ne pouze ze zjištěných důvodů, ale z dobroty srdce. Poskytovali mu v tomto životním období to nejpohodlnější zabezpečení, jakého se mu mohlo dostat, a on si navíc dovedl vychutnávat radostnou přítomnost jejich dětí.

Pan Henry Dashwood měl z prvního manželství syna, s nynější ženou tři dcery. Syn, spolehlivý a úctyhodný mladík, získal víc než dostatečné zajištění ze značného majetku své matky, jehož polovina mu připadla, když dosáhl plnoletosti. Krom toho ještě navýšil své jmění sňatkem, k němuž došlo brzy poté, a dědictví norlandského panství

pro něj tudíž nemělo tak zásadní význam jako pro jeho nevlastní sestry. Ty by v případě, že majetek nezdědí jejich otec, měly pouze skrovné prostředky. Jejich matka žádným jměním nedisponovala a otec měl pouze sedm tisíc liber. Druhá polovina peněz jeho první ženy byla totiž připsána rovněž synovi, on sám pobíral pouze doživotní úrok.

Když starý pán zemřel, byla přečtena závěť a jako téměř každá poslední vůle způsobila stejně tolik zklamání jako radosti. Nebyl ani tak nespravedlivý, ani tak nevděčný, aby svému synovci panství zcela upřel, nicméně mu je odkázal za podmínek, které dědictví z poloviny znehodnotily. Pan Henry Dashwood stál o majetek spíše kvůli manželce a dcerám než kvůli sobě či svému synovi. Jenže právě synovi a jeho potomkovi bylo panství odkázáno, a to takovým způsobem, že jemu samému nezbývala žádná možnost, jak zajistit své nejdražší, které to nejvíc potřebovaly – ať už nějakým druhem zástavy, či prodejem části cenných lesů. Všechno mělo připadnout chlapečkovi, jenž si při občasných návštěvách získal lásku svého praprastrýce projevy obvyklými u dětí raného věku, jako je dětské žvatlání, umíněná snaha dosáhnout svého, různé chytračinky a spousta povyku, které v úhrnu převážily hodnotu veškerých pozorností, jichž se starci dostalo od synovcovy manželky a jejích dcer. Nechtěl se však zachovat nepěkně a jako výraz láskyplného vztahu těm třem dívkám odkázal každé tisíc liber.

Pan Dashwood byl zpočátku notně zklamaný, ale měl veselou a optimistickou povahu i opodstatněnou naději, že bude žít ještě mnoho let. Usoudil, že když se bude chovat rozumně, našetří značnou částku z toho, co panství už teď poskytuje, a s nějakými vylepšeními může dosáhnout i většího výnosu. Šťěstí, které mu i tak začalo přát poměrně pozdě, však trvalo jediný rok. Déle svého strýce nepřežil. Vdově po něm a jejím dětem tedy zbylo pouze oněch deset tisíc liber, rozumí se včetně nedávného dědictví, které připadlo dcerám.

Jakmile se pan Dashwood ocitl na pokraji smrti, poslal pro jeho syna. Otec mu pak s veškerou pádností a naléhavostí, které mu stav dovoloval, kladl na srdce zájmy jeho nevlastní matky a sester.

Pan John Dashwood neměl tak silně vyvinutou schopnost vcítění jako zbytek rodiny, ale otcovo naléhání v takovou chvíli na něj zapůsobilo. Přislíbil, že udělá, co bude v jeho silách, aby příbuzným pomohl. Otcí se po tomto ujištění ulevilo a syn měl dost času na úvahy, kolik jim může rozumně dopřát.

Nebyl to mladík se špatnými sklony, pokud se za špatné sklony nepovažuje poněkud chladné srdce a sobeckost. Obecně si ho lidé dost vážili. Patříčně totiž vykonával všechny své běžné povinnosti, a kdyby se byl oženil s přívětivější ženou, mohl třeba dosáhnout ještě větší váženosti. Možná by se i on sám stal přívětivějším, protože se ženil velmi mladý a manželku měl moc rád. Jeho choť však působila jako jeho karikatura – nápadně se vyznačovala úzkoprsostí a sobectvím.

Když otcí dal svůj slib, v duchu přemítal, že by navýšil jmění svých nevlastních sester o tisíc liber pro každou. V tu chvíli mu připadalo, že toho je schopen. Vyhlídka na čtyři tisíce ročně k jeho současnému příjmu, kromě zbývající polovičky matčina jmění, ho hřála u srdce. Dokonce ho naplňovala pocitem, že taková štedrost je v jeho moci. Ano, dá jim tři tisíce, bude to velkomyslné a hezké! To postačí, aby se jim dostalo všeho potřebného. Tři tisíce liber! Takovou částku může postrádat, aniž ho to nějak zabolí. Přemýšlel o tom celý den a ještě pěkných pár dní poté a svého rozhodnutí nelitoval.

Jakmile byl pan Dashwood pohřben, přijela Johnova manželka s dítětem a částí služebnictva na panství, aniž nevlastní tchyni jakkoli upozornila. Právo na tento krok jí nemohl nikdo upírat; od chvíle, kdy manželův otec zemřel, patřil totiž dům jejímu muži. Nicméně nevhodnost jejího chování byla tím závažnější a pro ženu v situaci paní

Dashwoodové to pochopitelně muselo být krajně nepřijemné. Navíc se na rozdíl od snachy vyznačovala takovým smyslem pro čest a romantickou velkorysostí, že podobná urážka, ať už se jí dopustil kdokoli vůči komukoli, ji vždy znechucovala. Snacha nikdy neměla v rodině paní Dashwoodové zvláštní příznavce, ale až dosud se jí nenaskytla příležitost předvést, jak málo ohleduplnosti vůči jiným lidem je schopna projevit.

Vdova po panu Dashwoodovi snašino nezdvořilé chování hluboce prožívala a upřímně jí kvůli tomu pohrdala. Byla by dům hned po jejím příjezdu nadobro opustila, kdyby ji nejstarší dcera nepřinutila zauvažovat nad tím, zda by to bylo vhodné. Láska ke všem třem dětem nakonec rozhodla, že zůstala, a kvůli nim se roztržce s jejich nevlastním bratrem vyhnula.

Nejstarší dcera Elinor, jejíž rada takto zapůsobila, dovedla hbitě chápat a uvažovat s chladnou hlavou. Tyto vlastnosti ji i v pouhých devatenácti letech opravňovaly k roli matčiny rádkyně. Mnohdy jí umožňovaly, aby ku prospěchu celé rodiny poněkud mírnila nesmlouvavost paní Dashwoodové, která obvykle vedla až k neprozíravosti. Elinor měla vynikající povahu, dokázala se chovat láskyplně a stát si na svém, ale také dovedla své city ovládat. Tomu se matka teprve potřebovala naučit a prostřední sestra se podobných snah předem vzdala.

Jinak se Marianna svými povahovými rysy dost podobala Elinor. Byla rozumná a chytrá, ale ve všem až příliš náruživá – ve smutku ani v radosti neznala míru. Byla velkodušná, milá, zajímavá – měla všemožné dobré vlastnosti kromě rozvahy. Podobnost mezi ní a matkou až zarážela.

Elinor sledovala přemíru sestřiny citovosti s obavami, zatímco paní Dashwoodová si jí vážila a hýčkala ji. Jedna druhou nyní podporovaly v horlivosti, s jakou se trápily. Příval smutku, který je zprvu zachvátil, byl záměrně opětovně přivoláván, vyhledáván a znovu a znovu vytvářen. Zármutek se vydávaly všanc a v úvahách se snažily sou-

časné strážně ještě zhoršovat. Dokonce jako by se rozhodly, že se ani v budoucnu nedají ničím utěšit. Na Elinor události také silně doléhaly, ale byla schopna s nimi zápasit, dovedla se přemáhat. Dokázala se s bratrem radit, přijmout švagrovou, když k nim dorazila, a chovat se k ní patřičně. Snažila se i matku podnítit k podobnému úsilí a být jí oporou, aby to všechno vydržela.

Nejmladší sestra Margareta byla dobrosrdečná a sympatická dívka, ale už vstřebala značnou část Marianniny romantičnosti, a zatím postrádala její rozum, takže ve třinácti nevypadala na to, že by se ve starším věku mohla sestrám vyrovnat.

Kapitola 2

Manželka Johna Dashwooda se nyní uvelebila v Norlandu jako jeho paní, kdežto tchyně a švagrové byly poníženy na úroveň pouhých návštěvnic. V tomto postavení se od ní nicméně dočkaly tiché zdvořilosti a od jejího manžela tolika laskavosti, kolik jen dovedl prokazovat komukoli krom sebe, své ženy a dítěte. S jistou dávkou upřímnosti je dokonce nabádal k tomu, aby Norland nadále považovaly za svůj domov. Paní Dashwoodové se takový stav jevil jako nejpříjemnější, dokud se pro ně v sousedství nenajde jiný dům, a nabídka byla přijata.

Dál žít na místě, kde jí všechno připomínalo někdejší radosti, přesně vyhovovalo její povaze. Pokud měla radostné období, nebylo veselejší bytosti než ona. Nikdo nedokázal s větším optimismem očekávat štěstí, což je štěstím samo o sobě. Avšak pokud prožívala smutek, nechávala se jím unášet právě tak a nebylo v lidských silách ji utěšit, podobně jako nebylo možné mírnit její radost.

Paní Dashwoodové mladší se nikterak nezamlouvalo, co manžel zamýšlí učinit pro nevlastní sestry. Uzmout tři tisíce liber z majetku jejich drahého chlapečka znamenalo strašlivě ho ožebračit. Prosila muže, aby si to celé ještě nechal projít hlavou. Jak by si zodpověděl, že své dítě, dokonce jediné dítě, připraví o tak značnou částku? A jaký nárok na tak významnou sumu si mohou činit slečny Dashwoodovy, když jsou s ním spřízněny pouze napůl, což ona vlastně

za příbuzenský vztah vůbec nepovažuje? Je ostatně dobře známo, že se ani nečeká, že by mezi dětmi z různých manželství téhož otce existovala nějaká láska. Tak proč by měl ničit sebe a jejich nebohého malého Henryho tím, že všechny jeho peníze věnuje svým nevlastním sestřím?

„Bylo otcovým posledním přáním,“ vysvětloval jí manžel, „abych vdově a jejím dcerám pomohl.“

„Řekla bych, že nevěděl, co mluví. Vsadím deset ku jedné, že tou dobou už neměl všech pět pohromadě. Kdyby byl plně při smyslech, nenapadlo by ho žádat tě, abys svému dítěti sebral polovinu jmění.“

„Fanny, miláčku, on neurčil žádnou konkrétní částku. Jen mě požádal, abych jim pomohl a trochu jim usnadnil situaci, což v jeho moci nebylo. Také to mohl nechat úplně na mně. Přece by nečekal, že mi jejich osud bude lhostejný. Když ale po mně chtěl slib, nezbývalo než mu ho dát – přinejmenším jsem si to v tu chvíli myslel. Zavázal jsem se k tomu a musím to dodržet. Něco je pro ně třeba udělat, až půjdou z Norlandu do nového domova.“

„Uznávám, že je pro ně třeba něco udělat, ale nemusí to obnášet zrovna tři tisíce liber. Nezapomeň,“ dodala, „že jakmile se jednou s penězi rozloučíš, už je nevidíš. Sestry se vdají a penízky zmizí nadobro. Kdyby se snad našemu chlapečkovi mohly někdy vrátit –“

„Pravda,“ přemýšlel s vážností nahlas manžel, „byl by to dost velký rozdíl. Může přijít doba, kdy bude Harry litovat, že jsme se vzdali tak značné částky. Kdyby měl například početnou rodinu, ty peníze by se mu jistě hodily.“

„O tom není pochyb.“

„Možná by tedy pro všechny zúčastněné bylo lepší, kdybych tu sumičku snížil na polovinu. Pět set liber by přece znamenalo až zázračné navýšení jejich podílů!“

„Podle mého názoru úžasné! Který bratr by sestřím věnoval jen půlku, i kdyby to *skutečně* byly jeho sestry? A tady je to ke všemu jen poloviční spřízněnost! Ty jsi opravdu tak velkorysý!“

„Nechtěl bych se zachovat jako lakomec,“ odvětil. „Člověk by v takových případech měl udělat spíš víc než míň. Snad si nikdo nepomyslí, že jsem pro ně neudělal dost – ani ony samy přece nemůžou čekat víc.“

„Těžko říct, co můžou čekat,“ pravila ta dáma, „ale na jejich naděje nesmíme brát ohledy – otázka zní, kolik si můžeš dovolit.“

„Zajisté – a já se domnívám, že pět set liber pro každou si dovolit můžu. Zatím se to má tak, že i bez mého přičinění dostane po smrti matky každá přes tři tisíce – což je pro mladou ženu docela příhodné jmění.“

„To bych myslela – a vlastně mě udivuje, že by mohly chtít ještě něco navrch. Vždyť si rozdělí deset tisíc liber. A pokud se vdají, určitě na tom budou dobře, a pokud ne, můžou celkem pohodlně žít společně z úroků z těch deseti tisíc.“

„To je vlastně pravda, a tudíž nevím, vzato kolem a kolem, jestli by nakonec nebylo záhodnější připsat něco jejich matce, dokud je ještě naživu – něco jako roční rentu. Sestry by z toho měly prospěch stejně jako ona. Stovka ročně by jim všem udělala víc než dobře.“

Manželka na chvíličku zaváhala, zda svolit k tomuto postupu.

„Určitě je to lepší než se najednou rozloučit s patnácti sty. Jenže pokud paní Dashwoodová bude žít ještě patnáct let, stejně nás to doběhne.“

„Patnáct let! Co tě nemá, Fanny, nehádal bych jí ani polovičku.“

„Jistě, ale když se nad tím zamyslíš, lidé s roční rentou mívají sklon žít věčně. A ona je dost statná i zdravá, a ještě jí není čtyřicet. Každoroční platby jsou vážná věc, stále se opakují a už se jich nezbavíš. Asi dost dobře nevíš, co děláš. Já jsem si s ročními rentami užila své, protože matka se potýkala s placením hned tří, pro staré vysloužilé sluhy. Otec jim je přisoudil v poslední vůli, a nevěřil bys, jaká to byla nepříjemnost. Muselo se platit dvakrát ročně,

navíc jim bylo třeba peníze nějak doručit. Pak jeden z nich údajně zemřel, jenže následně se ukázalo, že to vůbec není pravda. Matce to dost otravovalo život. Měla pocit, že jí vlastní příjem nepatří, když z něj věčně musí něco platit. A od otce to byla bezohlednost, protože jinak by matka měla peníze výhradně pro svou potřebu, bez jakýchkoli omezení. Mně se kvůli tomu roční renty zošklivily tak, že bych se k placení něčeho takového neuvázala ani za nic.“

„Je to nepochybně nepříjemnost,“ souhlasil manžel, „nechat se takhle každoročně vysávat. Tvůj majetek, jak správně říká tvá matka, pak vlastně vůbec není tvůj. Je jistě nežádoucí zavázat se k pravidelnému placení jisté částky k určitému datu. Zbavuje to člověka nezávislosti.“

„O tom není sporu, a navíc ti za to ani nikdo nepoděkuje. Oni to považují za samozřejmé, protože neděláš o nic víc, než se čeká, a tudíž to nezbuzuje vděčnost. Být tebou, tak ať uděláš cokoli, mělo by to být pouze tvé rozhodnutí. A neuvázala bych se k žádné každoroční platbě. Někdy v budoucnu by se třeba dost nehodilo platit ze svého zrovna sto, nebo dokonce i jen padesát liber.“

„Myslím, že máš pravdu, lásko. Bude lepší žádnou roční rentu tady nezavádět. Když jim občas něco dám, bude to mnohem víc ku pomoci než roční příspěvek. Kdyby si totiž byly větším příjmem jisté, jen by začaly víc rozhazovat, místo aby si třeba něco našetřily. Určitě to takhle bude nejlepší. Když jim čas od času věnuju padesát liber, nebudou trpět finanční nouzí a podle mého názoru tím dostatečně naplním, co jsem otci slíbil.“

„To zcela jistě. Popravdě řečeno, jsem přesvědčená, že tvůj otec ani neměl na mysli, abys jim dával nějaké peníze. Podle mě pomoc, o kterou tě pro ně žádal, spočívá pouze v tom, co se od tebe dá rozumně očekávat. Například v tom, že jim najdeš pohodlný domek, pomůžeš jim přestěhovat věci, sem tam jim pošleš nějakou rybu nebo zvěřinu a tak podobně. Vsadila bych se o cokoli, že s ničím dalším ani nepočítal. Vlastně by to od něj bylo dost podivné

a nerozumné. Jenom uvaž, drahý, jak nadmíru pohodlně si nevlastní matka a její dcery mohou žít z úroku ze sedmi tisíc liber, a to nepočítám ten tisíc, který dostala každá z dívek a který každé vydělá padesát ročně. Z toho pak samozřejmě budou platit matce za stravu a byt. Dohromady budou mít nějakých pět set ročně a k čemu by, proboha, čtyři ženy potřebovaly víc? Vždyť budou mít tak levné živobytí. Domácnost je přijde na pár šupů. Nebudou si muset vydržovat kočár ani koně a vystačí si s několika sluhy. Nebudou si zvat návštěvy, takže zač by vlastně mohly utrácet? Jen uvaž, jak snadno se jim bude žít! Pět set ročně! Sotva si dovedu představit, jak by dokázaly utratit i jen polovičku. A že bys jim měl ještě přidávat, to už mi připadá přímo směšné! Spíš ony budou s to přilepšit tobě.“

„Že mě to hned nenapadlo,“ divil se pan Dashwood, „máš zřejmě naprostou pravdu. Otec určitě svou prosbou nechtěl říct nic víc, než jak to vidíš ty. Teď to jasně chápu a budu svůj závazek plnit právě tak: pomáhat jim a prokázovat laskavosti, které jsi naznačila. Až se matka přestěhuje do jiného domu, určitě jí pohotově poskytnu vše, aby se jí bydlelo co nej pohodlněji. Možná by se hodil i nějaký kousek nábytku.“

„To jistě,“ navázala jeho žena. „Jedno však musíš vzít v úvahu. Když se tvůj otec s manželkou stěhovali do Norlandu, prodal se veškerý stanhillský nábytek, zatímco všechn porcelán a jiné nádoby i ložní prádlo, záclony a ubrusy zůstaly – a ty teď vlastní matka. Její domek bude tedy vybavený vlastně hned, jak se do něj nastěhuje.“

„Ano, to je třeba uvážit, vždyť tenhle zděděný majetek má taky svou cenu! Nějaké talíře by se nám případně docela hodily sem.“

„No právě – a čajový servis je o dost hezčí než ten, co je ve zdejší výbavě. Vlastně je podle mého mínění až příliš hezký pro jakýkoli příbytek, který si budou moct dovolit. Nicméně tak to je. Tvůj otec myslel jen na ně. A jednu věc ti musím říct – že mu nijak zvlášť nedlužíš

a vlastně nemusíš brát takové ohledy na jeho přání. Moc dobře přece víme, že kdyby mohl, byl by odkázal snad všechno na světě *právě jim*.“

Tento argument působil neodolatelně. Záměrům pana Dashwooda dodal ráznosti, které se snad předtím mohlo nedostávat. Nakonec se tedy rozhodl, že by bylo naprosto zbytečné, ne-li přímo neslušné, poskytnout vdově po svém otci a jejím dětem víc než podobnou sousedskou výpomoc, jakou navrhla jeho žena.

Kapitola 3

Nevlastní matka pana Johna Dashwooda pobývala v Norlandu ještě několik měsíců. Ne že by se jí do stěhování nechtělo, právě naopak. Jakmile v ní po nějaké době pohled na každé důvěrně známé místo přestal vyvolávat prudký žal a trochu se sebrala, takže se dokázala soustředit i na něco jiného než neustálou snahu zhoršovat své utrpení smutnými vzpomínkami, neměla tady stání. Začala usilovně hledat vhodné bydlení v sousedství Norlandu, protože přesunout se někam dál bylo nemyslitelné. Nenacházela však nic, co by vyhovovalo jejím představám pohodlí a klidu a zároveň odpovídalo moudrým požadavkům nejstarší dcery. Ta svým střízlivějším pohledem několik domů odmítla, protože rozlohou neodpovídaly jejich příjmu, kdežto ona sama by je brala hned.

Před svou smrtí seznámil manžel paní Dashwoodovou s čestným slibem svého syna udělat něco v jejich prospěch, což mu ulehčilo poslední pozemské úvahy. O upřímnosti tohoto ujištění nepochybovala jeho žena o nic víc než on sám a kvůli dcerám ji ten příslib těšil, i když byla přesvědčena, že jí samotné by k pohodlnému životu stačilo mnohem méně než sedm tisíc liber. A těšil ji i s ohledem na jejich nevlastního bratra Johna; vyčítala si, že dříve nespravedlivě nedoceňovala jeho povahu a domnívala se, že není schopen velkorysosti. Když se tak pozorně choval k ní i ke svým nevlastním sestrám, ubezpe-

čovalo ji to, že mu jejich blahobyť leží na srdci, a dlouho pevně spoléhala na jeho štědré záměry.

Opovržení, které od samého počátku jejich známosti pociťovala vůči snaše, ještě zesílilo, když během půlročního vzájemného soužití dále poznávala její povahu. Přes veškeré úsilí o zdvořilost a mateřskou náklonnost ze strany starší ženy by tyto dvě dámy nejspíš nedokázaly žít v domě společně tak dlouho, nebýt jedné okolnosti, která podle názoru paní Dashwoodové činila záhodným, aby její dcery v Norlandu ještě nějakou dobu setrvaly.

Touto okolností byl vzrůstající se vztah mezi její nejstarší dcerou a bratrem mladé paní Dashwoodové. Příjemný mladík uhlazeného vystupování jim byl představen brzy poté, co se jeho sestra usadila v Norlandu, a od té doby tam trávil většinu času.

Některé matky by třeba podporovaly důvěrnosti ze zjištěných pohnutek, protože Edward Ferrars byl nejstarším synem muže, jenž zemřel velice bohatý; některé by je naopak potlačovaly z prozíravosti, neboť kromě zanedbatelné částky záviselo celé jeho jmění na vůli matky. Chování paní Dashwoodové však neovlivňovala ani jedna z těchto úvah. Jí stačilo, že Edward Ferrars působí sympaticky, její dceru miluje a Elinor jeho cit opětuje. Hluboce se jí přičilo, že by rozdíl v majetnosti měl rozdělovat dva lidi, kteří si jinak jsou povahově blízcí, a rovněž pro ni bylo naprosto nemyslitelné, že by Elinoriny přednosti neměl oceňovat každý, kdo ji zná.

Edward Ferrars si nevysloužil jejich dobré mínění nějakým obzvláštním osobním půvabem či vystupováním. Nebyl zrovna pohledný a jeho způsoby musel člověk víc poznat, aby mu byly příjemné. Na to, aby poukázal na vlastní klady, si dost nevěřil, když však překonal přirozenou ostýchavost, projevilo se jeho upřímné, laskavé srdce. Byl od přírody chápavý a vzděláním se ještě zdokonalil. Nicméně neměl ani schopnosti, ani povahu, které by odpovídaly nárokům jeho matky a sestry. Ty toužily,